

Jelena Kontić

Tabloidna atmosfera u kojoj bitišemo danas podrazumijeva da je važno nečije postojanje, a ne rad i stvaranje.

Tako, u vremenu selfi kulture književnost biva gotovo i nepotrebna, jer svi žele da se usmjere na cilj, ali bez angažmana, bez esencije i kvaliteta onoga što predstavljaju. Važno je, u svemu tome, spoznati liniju koja razdvaja istaknutost od izvrsnosti.

To u razgovoru za "Vijesti" poručuje direktor i glavni urednik izdavačke kuće (IK) "Clio" **Zoran Hamović**. On je bio gost nedavno održanog 17. Međunarodnog podgoričkog sajma knjiga i obrazovanja na kojem je IK "Clio" bila počasni gost povodom obilježavanja jubileja - 30 godina izdavaštva. Tom prilikom predstavljena su zapažena izdanja ove kuće, ali i njena misija, odnosno ideja da svojim edicijama stvore lektiru za modernog intelektualca i budu neka vrsta oslonca slobodnomislećem čovjeku. I tako je već 33 godine. S tim u vezi, ističe Hamović, od izuzetne je važnosti profilacija, kvalitet i reprezentativnost svih izdanja koja posmatra kao činioce jedne velike knjige.

U intervjuu za "Vijesti" govori o izazovima književnosti koji korespondiraju sa društveno-političkim okolnostima, novim medijima i platformama, čitaocima i individuama koje stvaraju a kasnije i čine društvo, objašnjava da pisci ne kreiraju svijet, već prikazuju svoje viđenje nekog, otvaraju vidike i provociraju nas... Svjestan da književnost sve više zavisi od raznih medija, Hamović podsjeća na odgovornost koju povjerenje i sloboda nose sa sobom, ali i značaj rada, dostignuća i razvoja, spram falsifikovanja, laganja i varanja. Poručuje da je važno i neophodno afirmisati vrijednosti, a ne promovisati ih, podsjeća na važnost nasljeđa koje je temelj mogućnosti da se stvara bolji svijet, sve na fonu književnosti i kvaliteta kojim se treba voditi...

● **U konstantnom porastu popularnosti svega što umanjuje promišljanje, znanje, rad i usavršavanje, koliko je književnost moćna danas i kakav je njen, ali i položaj autora?**

Najlakši odgovor na ovo pitanje bio bi da su i književnost i književnici nemoćni. Ponekad i oni sami tako misle, zato što na vrh moći uvijek stavljaju onoga ko artikuliše politiku ili ko artikuliše svoju moć spram pozicije koju zauzima u društvu, a književnost je izgubila snagu koju je imala. Nesumnjivo. Zašto? Zato što su elektronski mediji koji su mnogo moćniji u prenošenju poruka i razini, a oduzeli su dominantan položaj knjigama koje pisci, naravno, i

Danas je privilegija da se ne uči, ne radi i ne tumači svijet

Direktor i glavni urednik IK "Clio" Zoran Hamović, za "Vijesti" govori o položaju i moći književnosti danas, kvalitetu kao kriterijumu, čitalaštvu, medijima, društvu i prenosi utiske sa Međunarodnog podgoričkog sajma knjiga i obrazovanja na kojem je ova kuća, povodom tri decenije od prvog izdanja, bila počasni gost...

dalje pišu. Ipak, ne možemo da kažemo da je njihova moć prestala. Književnici su došli u poziciju da pišu kolumne, da se javno pojavljuju, stvaraju ambijent u kojem oni svojom mišlju kreiraju neku vrstu moći i uticaja, a što opet proizilazi iz uticaja. Dakle, njima je stalo do toga da se pojedine stvari tumače i interpretiraju, da se stvara ambijent drugačijeg razumijevanja stvari koje svi posmatramo, ali ne umijemo dovoljno jasno prema njima da se postavimo i odredimo, a da ne trpimo loše posljedice. Ono što se najčešće kaže za pisce je da oni svojom književnošću kreiraju jedan ljepši svijet. To je pojednostavljeno. Pisци ne kreiraju nikakav svijet, već daju jednu vrstu drugačijeg razumijevanja svijeta i otvaraju nam vidike tako što nas provociraju.

● **Kako uvid u nečije drugo razumijevanje svijeta i života korespondira sa nama samima, odnosno sa čitaocima kao individuama, a onda u širem pogledu i sa društvom?**

Kada se mi kao čitaoci identifikujemo sa piščevim načinom viđenja stvari, onda provjeravamo sebe, pa uočavamo i neke nijanse koje uopšte nijesmo zapazili i odjednom shvatimo da su neke stvari koje smo mi vidjeli, zapravo potpuno drugačije u očima nekog drugog. Na nama kao čitaocima je da vidimo da li književnost nama znači ili ne, da li nam ta provokacija znači ili ne.

Dalje se događa da jedna vrsta lijenog uma prvo dolazi do tačke nerazumijevanja svijeta i odsustva želje da se svijet (pro)tumači. Danas postoji privilegija, naravno pod navodnicima, mnogih da ne uče, da ne rade i da ne

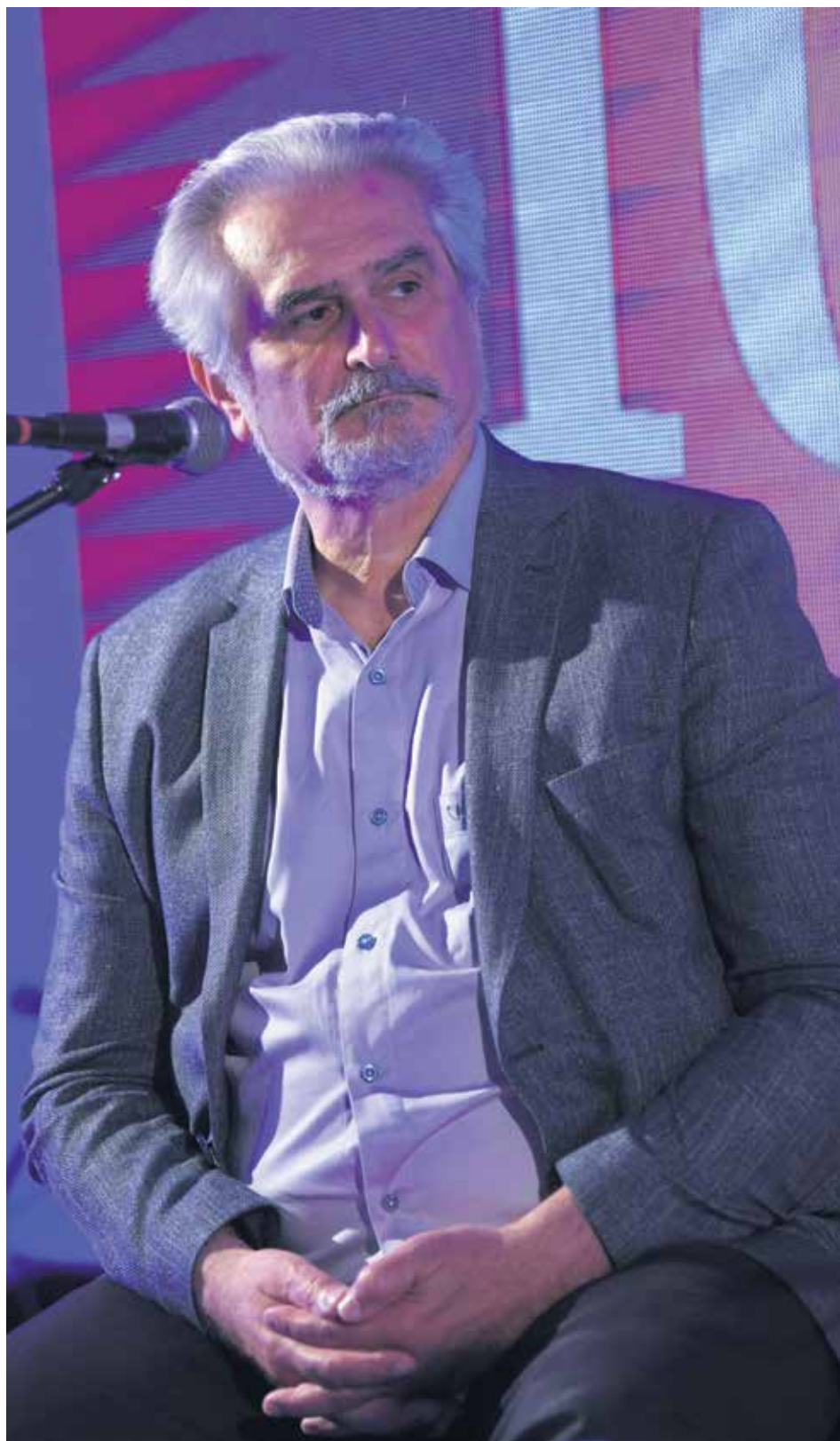
tumače svijet. To nije ništa novo, ali je zastrašujuće, zato što imamo jednu vrstu tabloidne atmosfere koja podrazumijeva da je važno postojanje nekoga, a ne stvaranje koje proizilazi iz onoga što je taj neko, kao darovit, talentovan i vrijedan čovjek uspio svojim radom da stvori. Dakle, sada, u selfi kulturi, književnost je gotovo i nepotrebna, zato što svi žele da se usmjere na cilj, ali bez angažmana, bez supstance i bez kvaliteta onoga čime se pojavljuju. Tu se vjerovatno može naći tačka, odnosno linija koja razdvaja istaknutost od izvrsnosti.

● **Da li se, zarad istaknutosti, nerijetko gubi izvrsnost?**

Mnogi, pa čak i u književnosti, nemaju vremena da sazru kao pisci, pa i sami dolaze do pozicije u kojoj poništavaju vrijednost pisanja i tako gube čitaoce, jer čitaoci više neće da troše vrijeme na ono što oni rade. Time je i književnost došla u estradnu fazu u kojoj se čitaoci gube, jer ne žele da budu žrtve takvog pisanja koje je, da kažem, bezveze. Druga stvar, kada govorimo o izvrsnosti i selfi kulturi, a to je da svi trče ka cilju, iako nemaju za to određenu vrstu kompetencije, nemaju izgrađen ili razrađen talenat, pa onda dolaze u poziciju da zapravo zloupotrebljavaju baštinu koju je neko prije toga stvarao, što im sada novi mediji omogućavaju, posebno individualni.

● **Jasni su izazovi za izdavaštvo u takvoj atmosferi, ali i za autore koji ne pristaju da rade na uštrb kvaliteta. Kako Vi kao izdavač i urednik vidite sredstva borbe sa time i koliko je važna jasna profilacija i kriterijumi izdavača, spram masovnosti, a s obzirom na sveprisutnu moć oblikovanja javnog mnjenja, formiranja publike, odnosno čitalaca?**

To je ili vrlo jednostavno ili veoma teško. Uvijek, da bi se stvorili kriterijumi moraju se stvoriti nivoi poznavanja ove divne stvari/književnosti. Morate biti

Zoran Hamović

Foto: Boris Pejović

Zoran Hamović

Foto: Boris Pejović

usmjereni na to da ne izneverite ljudskost u onome što je profesija, da ne izneverite vinitet i da se uvijek afirmišu ljudske vrijednosti. Onog sekunda kada počnete da izneveravate i glumite ono što radite, tog sekunda se gubi kvalitet, supstanca i iz pozicije stvaranja, oblikovanja kulture, dolazimo u poziciju potrošnje, ali loše, i zloupotrebe u sklopu koje mi obilježavamo i lijepimo etikete na svoje gestove, ali između onoga što piše na etiketi i onoga što se tumači, nema više nikakve veze. Zato je naš posao kao izdavača zapravo urednički posao. Ja nijesam izdavač, već urednik. Preduzeće je izdavač, a ja sam onaj koji postavlja kriterijume. Posao izdavača je da oblikuje svoju misiju i odredi šta je vrijedno, a šta nije. To nije bitno samo zbog čitalaca, već i zbog izgradnje određenih vrijednosti, zbog autentičnosti izraza. Ja sam glavni urednik izdavačke kuće i moj posao je da napravim i oblikujem svoju poruku, jer to što ja radim je poput pisanja jedne knjige koja ima različita poglavlja. Svaka od edicija IK "Clio" je jedno poglavlje knjige koja konstantno raste, a ujedno je to i moja poruka. Tako i autori koji predaju svoj rukopis vrlo dobro znaju da to čitaoci treba da tumače i da će to da im bude ili ne bude od neke koristi. Svi imamo pravo na eksperiment ili grešku, jer je to sasvim očekivana situacija u kreiranju.

● **Neophodno je imati viziju o budućnosti?**
Kroz istoriju se svi penjemo na ramena onih koji su bili prije nas i uvijek stvaramo ideju o boljem svijetu uzimajući ono što su nam ostavili, ali i mi stvaramo nešto za one koji dolaze. A ako smo usmjereni samo

na to da trošimo ono što su prethodnici napravili, a sada vrlo često i jesmo, i to bez ikakve odgovornosti bilo prema sebi ili drugima, nećemo imati šta da ostavimo u nasljeđe. Šta se onda događa u istoriji? Zašto neki narodi duhovno nestaju? Zašto dolazi do akulturacije? Zbog ljenosti. Nije bilo kriterijuma, nije bilo podsticaja, a politički podsticaj nije bio takav da natjera ljude da rade, da uspostave kontakt sa sopstvenim talentom i stvore ambijent koji je poželjan, koji je prepoznatljiv, koji svi cijene... Zašto se mi ugledamo na druge i gledamo šta oni rade, a niko ne gleda u nas na taj način? Zato što ništa nijesmo uradili da bismo nekome ponudili razlog za to...

● **Govoreći o kriterijumima i kvalitetu, da li je bolje čitati bilo šta ili ne čitati uopšte?**

Moj stav je da nije bolje čitati bilo šta, jer onda i sami postajemo bilo šta i već smo se opredijelili za vrijednosti. Nije istina da je to neka vježba. Ne, to je pripadanje određenom opusu. To je kao da ja Vas pitam da li slušate folk muziku, i ako je to slučaj onda sigurno nećete preći na ozbiljnu muziku u nekom trenutku, jer jednostavno ne postoji sporazumne, dodirne tačke između njih... Iz tih razloga je potrebno da se dostigne kvalitet, a voditelji vrijednosti i oni koji nam ih formiraju od malena, roditelji, škola, mediji, usmjerauju nas na određenu vrstu vrijednosti, pa su za to i odgovorni. Kada izgradite taj svijet i kada vas on podigne, dolazite u atmosferu u kojoj ćete i sami istraživati nešto. Ukoliko ste zloupotrijebili, što je sada čest slučaj u sve tri sfere koje sam spomenuo, vjerovatno ćemo

vrlo lako da podlegnemo najgorim stvarima. Zašto mi sad osuđujemo estradu ili tabloide - zato što podstiču najgore u ljudima, zato što stvaraju atmosferu nerazumijevanja, zato što kreiraju atmosferu u kojoj će se ljudi potući, zato što su budale...

● **Djeluje da je čitalaštvo u krizi, a sa druge strane svjedočimo hiperizdavaštvu kroz razne oblike. Takođe, to bih povezal sa navikavanjem na "olakšice" - čitaoci su lijeni, a da budu takvi se sve češće oblikuju od malena. Telefoni su zamijenili slikovnice, bojanke, bajke za laku noć, a Wikipedia i dostupni sažeci iščitavaju se umjesto da se lektire čitaju. Ocjena je postala cilj umjesto znanja, a diskusije o pročitanim štivu su sve rjeđe i sve se manje zasnivaju na stvarnom utisku i mišljenju čitaoca. Čini se**

Prilagođavanje tržištu novca, a ne tržištu ideja

● **Koliko se iz književnosti može čitati o stanju u društvu nekog podneblja, recimo našeg regiona, na osnovu savremenih autora?**

I te kako može, ali reći ću vam i nešto neočekivano: književnost može da bude i ustupak. Kada su pisci korumpirani, jer su oni sada najčešće agenti ekonomskih interesa, oni su pretvoreni u cijenu i pišu po narudžbini, nerijetko pišu i za nekoga ko se potpisuje umjesto njih, imate i "ghostwriter-e", imate zloupotrebu sopstvenog talenta na najgori mogući način i tako se pisci usaduju u tuđi identitet. Imate i one koji znajući šta je podobno, tako se i obraćaju čitateljstvu, spuštajući sve svoje kriterijume, da bi onda ojadili svoj talenat ako ga uopšte i imaju i da bi se prilagodili tržištu, ali ne tržištu ideja, već novca, jer hoće brzu zaradu, hoće da napišu nešto što je u literarnom smislu nesnosno, ali će se izboriti za to na neki način, bilo da će korumpirati ili doći u poziciju lažnog predstavljanja ili lažnih hvala... Na taj način se sada uspostavlja jedan paralelni svijet kojeg smo svi svjesni i to čini bolesno društvo.

Mediji sve češće svoju funkciju zloupotrebljavaju

● **Koliko je selektivnost po osnovu utvrđenih kriterijuma zapravo zdrava za prosječnog čitaoca i građanina, i koje su to postavke kojima se možemo voditi u dilemi šta pročitati ili ne, koje medije pratiti ili ne i kome uopšte vjerovati?**

Mislim da je to relativno jednostavno. Sve mi vrlo dobro znamo ko kakav program plasira i stvara, ukoliko govorimo elektronskim medijima. Tu govorim o onim medijima koji imaju uredništvo, a ne o društvenim mrežama koje su se oslobodile etike, lijepog vaspitanja i pristojnosti, jer su društvene mreže provrele upravo zahvaljujući jednoj vrsti one discipline koja zahtijeva i neku vrstu uređivanja, promišljanja i odgovornosti. Tu je čovjek pomislio da može da bude neodgovoran, da može da radi šta hoće i onda naravno imamo i vrstu negativnog ispoljavanja slobode, jer ljudi ne shvataju da je sloboda velika vrsta odgovornosti. Sa druge strane, kada je riječ o onima koji se urednički brinu za sadržaj, što bi i bio njihov posao, onda oni određuju normative. Vi znate šta možete očekivati od nekih medija u vrednosnom smislu, bilo da čitate određene novine, posjećujete neki portal ili gledate određenu televiziju, vi znate nivo kojim taj mediji želi da interpretira istinu i pomogne građaninu. Ne treba zaboraviti činjenicu da je medijski prostor, prostor odgovornosti, prostor u kojem su zadati parametri sa jednom još uvijek živom zadaćom, a to je da je svaki mediji onaj koji upućuje poruku slobodnom građaninu koji onda može da se osloni da je to objektivna, istražena i potvrđena informacija, počevši od vremenske prognoze, pa dalje.

● **Ako je drugačije, postoje li posljedice?**

Ukoliko neki mediji zloupotrebljava svoju funkciju, a sada je sve češće da oni lažu i manipulišu slobodom, to dovodi do toga da ja kao građanin gubim povjerenje, ne samo u tu vijest, već i povjerenje u taj mediji, ali i povjerenje u medije generalno. To isto važi i za književnost, ali i za autore koji sve više zloupotrebljavaju svoju poziciju pisca i nasilni su zato što osvajaju medijski prostor stvarajući tako prostor za nešto drugo, zloupotrebljavajući književnost i onda u javnosti bivaju prisutni kao ne-pisci.

da to prolazi i šta Vi mislite o takvoj situaciji?

Tu su dva oblika od kojih možemo poći kada je riječ o hiperprodukciji, imate falsifikate i mimikrije. Društveno je poželjno da se ponašamo na način kao da smo pročitali neku knjigu, a individualno je poželjno kada odgovaramo na času da falsifikujemo svoje znanje, odnosno da lažemo profesora/ku i tvrdimo da smo nešto pročitali, a nijesmo. I to prolazi, ali kome prolazi i ko tu gubi? Ne gubi profesor, već onaj koji je lagao, kao i uvijek u životu. Društvo koje

laže na taj način dobiće pojedince koji nijesu spremni da žive u jednoj ozbiljnoj sredini, zato što ta društvena sredina više nema integritet, jer svi lažu, i postaje sve teže prepoznati da li je neko pametan ili se pravi pametan, a između te dvije kategorije je važno znati s kim razgovaramo. Ako građevinski inženjer ne zna da napravi most kako treba, onda će se most srušiti, ako hirurrg ne umije da operiše on će ubijati ljude..., dakle, to su posljedice neučenja. Vaše pitanje se provlači kroz čitavu istoriju čovječanstva, a mi lažemo jednako kao i naši prethodnici, ali stvar je u tome da zapravo zauzimamo poziciju kao neko ko proizvodi vrijednosti i ko se tome ozbiljno posvećuje.

Ukoliko mi kao profesori žmurimo, čas na jedno, čas na drugo oko, stvorićemo ljude koji će tvoriti atmosferu lažnog razumijevanja, lažne dobrote, a što će imati vrlo visoku cijenu, jer ćemo na kraju stvoriti nesposobne ljude. Sa time se i te kako susrećemo, svakog dana. No, onda bivamo spremni da kada nam neko ponudi rješenje, preuzmemo to tuđe rješenje, jer kao zajednica nijesmo kadri da se izborimo da bilo šta samostalno uradimo, već zovemo nekog drugog. E, tako nam je kroz čitavu istoriju. Zvali smo Njemce, Francuze, razne saveze i sile, ali mi

sa njima ne saradujemo i nijesmo ravnopravni partneri, nego smo neznalice i zbog toga smo u inferiornoj poziciji. Tako dolazimo do onog drugog, gdje imamo afirmaciju određenih vrijednosti ili njihovu promociju. Mi smo se usredsredili da promovišemo, odnosno da lažemo, a ne da afirmišemo što bi značilo da je ta vrijednost dio nas, dok promocija ne mora biti. Mi možemo da pričamo i promovišemo nešto kao dobro, a da uopšte nije tako ili ne mislimo tako.

● **Svojim izdanjima, "Clio" i afirmiše i promovise kvalitet, zvanično već 30 godina, iako je IK osnovana tri godine ranije. Ipak, kazali ste da neće biti proslave ili velikog obilježavanja jubileja, već ćete o tome govoriti samo u adekvatnim prilikama. Da li je i to neka vrsta bunta i pobune, a s obzirom na vrijeme i okolnosti ali i stanje u kojem se nalaze književnost, izdavaštvo i društvo?**

To definitivno jeste jedna vrsta pobune sa jedne strane. No, sa druge strane, moram reći da je ovo poseban trenutak u kojem ja izražavam veliko žaljenje zbog svega što se dogodilo u Beogradu u skorije vrijeme. Zbog toga je i moje prisustvo u Podgorici bilo pod znakom pitanja, jer ovo nije trenutak za bilo kakvu vrstu slavlja, pohvala i slično. Zbog toga sam želio da se sve svede na jedan nivo pokazivanja onoga što je urađeno, ali bez šampanjskih dodataka, već striktno da se usmjerimo samo na ono što je neposredna informacija.

● **Kakvi su Vaši utisci sa Sajma knjiga u Podgorici i koliko su sajmovi važni kao mjesto susreta a ne mjesto prodaja knjiga?**

Najveće bogatstvo kada su sajmovi knjiga u pitanju je to što imamo priliku da razgovaramo jedni sa drugima. Podgorički sajam knjiga ima svoju posebnost zato što, iako su svi sajmovi isti, barem za mene, ljudski razgovori i ljudi nijesu isti. Ja sam od prvog izdanja sajma tu, na neki način sam inicirao i bio u situaciji da podržim otvaranje prvog sajma, da svi zajedno budemo tu, da se radujemo manifestaciji poput ove. Ipak sajmovi, festivali, književne konferencije koje se tiču naših poslova su od velike koristi prije svega zato što su ljudi zajedno i zato što ne zamišljaju, nego razmišljaju, a to je posebno važno. Zbog toga sam tu i zbog toga se uvijek obradujem kada se vidam sa ljudima koje volim i profesionalno uvažavam, a ovaj sajam to i pruža. Vjerujem da će u skorijoj, ali i daljoj budućnosti, Međunarodni podgorički sajam knjiga biti veoma značajan i na nivou nekih novih ideja o kojima ćemo, siguran sam, naknadno više govoriti.